

Concert i.s.m.
de Groningsche
Muziekvereniging

VR 17 NOV

PAVEL HAAS QUARTET

SPOT/DE OOSTERPOORT

20.15 UUR / SPOTGRONINGEN.NL

Veronika Jarůšková
viool

Marek Zwiebel
viool

Šimon Truszka
altviool

Peter Jarůšek
cello

PROGRAMMA

Erwin Schulhoff (1894-1942)

Vijf stukken voor strijkkwartet

1. *Alla Valse Viennese (Allegro)*
2. *Alla Serenata (Allegretto con moto)*
3. *Alla Czeca (Molto Allegro)*
4. *Alla Tango (Andante)*
5. *Alla Tarantella (Prestissimo con fuoco)*

Bohuslav Jan Martinů (1890-1959)

Strijkkwartet nr. 5

1. *Allegro non troppo*
2. *Adagio*
3. *Allegro vivo*
4. *Lento - Allegro*

Pauze

Antonin Dvořák (1841-1904)

Strijkkwartet nr. 11 in C op. 61

1. *Allegro*
2. *Poco adagio e molto cantabile*
3. *Scherzo: Allegro vivo - Trio: L'istesso tempo*
4. *Finale: Vivace*

En maar dansen

Geboren in Praag op 8 juni 1894 bleek **Erwin Schulhoff** al vroeg over een buitengewoon muzikaal talent te beschikken. Op aanbeveling van Dvořák nam de gerenommeerde pianopedagoog Jindřich Kaan de zevenjarige Erwin als leerling aan, en werd hij al op zijn tiende toegelaten tot het conservatorium in Praag. Daarna zette hij zijn studies in Wenen, Leipzig en Keulen voort – die alle met onderscheiding werden afgesloten – en reisde als pianospelend toptalent door Europa. Hij nam compositielessen bij Reger en Debussy, was zeer geïnteresseerd in het werk van Richard Strauss en Scriabin, en leefde als freelance musicus in Berlijn en Dresden. Begin 1923 dwong de hyperinflatie in Duitsland na WO I – waarin hij diende in het Oostenrijks-Hongaarse leger – hem naar Praag terug te keren om daar concerten te geven met (vooral) avant-garde-muziek. Dit laatste had alles te maken zijn veranderde politieke en muzikale oriëntatie. Hij interesseerde zich voor expressionisme, neoclassicisme en dadaïsme, was gek op dansen, op jazz en op American Ragtime dat hij briljant kon vertolken. Terug in Praag viel hij ook voor de volksmuziek van zijn vaderland Tsjechoslowakije. Al deze elementen tezamen culmineerden in Schulhoff's unieke, breed geapprecieerde muzikale stijl. Hij schreef onder meer zes symfonieën, drie strijkkwartetten en een strijksextet, veel pianomuziek – waaronder vijf sonates – concerten,

koormuziek, een opera, en een waaier van muzikale rariteiten. 'Ein amüsanter, liebenswürdiger, witziger, spielerisch veranlagter, hochbegabter Künstler. Und ein wilder Temperamentsmusikant, ein Draufgeher. Kein Philosoph' werd hij gekarakteriseerd door een vriend, de journalist Erwin Steinhard. De 'Fünf Stücke für Streichquartett', geschreven in 1923, kort na zijn terugkeer naar Praag, is een suite van vijf korte delen met een totale duur van rond 15 minuten, waarin met verschillende vormen van dansmuziek wordt geëxperimenteerd, volgens alle regelen der kunst. De première vond plaats in augustus 1924 tijdens het Festival der Internationalen Gesellschaft für Neue Musik in Salzburg. Hoewel het werk in de pers als 'schattige dansbagatellen' werd afgedaan, en de traditionele componist Joseph Haas, een van de oprichters van de jaarlijkse Donaueschinger Kammermusikaufführungen zur Förderung zeitgenössischer Tonkunst het 'primitive Quartettkunst' noemde met de verzuchting: 'O Heilige Kammermusik, wo bist du hingeraten?' betekende het wel de doorbraak van Schulhoff als veelzijdig kunstenaar. Het werk is opgedragen aan collega-jazzliehebber Darius Milhaud en is een terugblik op de tijd van de barok, met stekelige dissonanten, met ironie en een sterke ritmische drive, een parodie die af en toe grotesk overkomt. Elk deel behandelt een bepaald type dans, het eerste, *Alla Valse viennese (allegro)* een Weense wals die echter

niet in driekwartsmaat maar in tweekwartsmaat is geschreven zodat het metrum van de wals alleen dankzij syncopen (accentverschuivingen) door kan lopen. Het tweede deel, *Alla Serenata (allegretto con moto)*, in 5/8 maat en bepaald geen lieflijke serenade, laat de zangstem met de strijkstok vlakbij de kam snorren, terwijl een onheilspellend dicht en duister vlechtwerk van stemmen deze begeleidt. Het derde deel, *Alla Czecca (molto allegro)* is een Tsjechische polka die klinkt als een parodie op een blaaskapel, vol *ostinati* (herhalingen) en met vloeiende melodieën door de twee violen, en met de toevoeging van accenten op de achtste noten van elke maat. Ook de vierde dans, *Alla Tango milonga (andante)*, is bijna een cliché van een tango maar wel onmiskenbaar Argentijns, waarbij de cello het tango-ritme accentueert terwijl de eerste viool zich lyrisch door de twee overige strijkers laat begeleiden. Het laatste deel, *Alla Tarantella (prestissimo con fuoco)*, traditioneel een vurige, Zuid-Italiaanse dans, oorspronkelijk bedoeld om het gif van de Tarantula-spin uit het lichaam van het slachtoffer te verwijderen, is geschreven in een zeer snelle 6/8 maat waarbij de muziek in golven, rusteloos, bijna in chaos (*tumultuoso* noteert de componist) voortbeweegt, om *fff energico* te eindigen.

My Little Song

De Tsjechische componist **Bohuslav Jan Martinů** werd geboren in 1890 in de klokkentoren van het stadje Polička in de Boheems-Moravische hooglanden, een streek bekend vanwege zijn rijke muzikale traditie. Zijn vader was schoenmaker, maar tevens koster van de St. Jakob's kerk én brandwacht, zodat hij en zijn familie gebruik mochten maken van het appartement boven in de toren. Op zesjarige leeftijd kreeg hij zijn eerste vioollessen van de plaatselijke kleermaker en begon al op zijn tiende met componeren. Het eerste publieke optreden als violist in zijn geboorteplaats in 1905 was zo succesvol dat hij zich in 1906, dankzij lokale crowdfunding, kon inschrijven op het conservatorium van Praag. Hij bleek echter niet in staat aan de rigoureuze eisen van de vioolopleiding te voldoen en besloot, net als zijn voorgangers Dvořák en Janáček, naar de orgel-afdeling over te gaan. Ook dit was geen echt succes; hij verliet het conservatorium in 1910, werkte freelance als violist en vioolleraar, analyseerde (vooral Franse) muziek, schreef enkele bescheiden composities (piano, kamermuziek) en concentreerde zich vooral op compositie – en deed alsnog in 1912 staatsexamen. Vanaf 1913 speelde hij als tijdelijke kracht in het Tsjechisch Filharmonisch Orkest en van 1920 tot 1923 als vaste, tweede violist onder dirigent (en mentor) Václav Talich. Zijn eerste publieke erkenning verkreeg hij met de cantate 'Tsjechische Rapsodie', uitgevoerd ter

viëring van de stichting van Tsjecho-Slowakije als onafhankelijke republiek in 1918. In 1923 ging hij voor een paar maanden naar Parijs, in die tijd de muzikale hoofdstad van Europa, om onder de hoede van Albert Roussel niet alleen zijn componeertechniek te verbeteren, maar ook om een eigen expressietechniek aan te leren – en bleef daar ruim 17 jaar. Dankzij zijn grote talent en opmerkelijke productiviteit werd hij een van de centrale figuren van de Parijse School van componisten uit uiteenlopende landen die zich in Parijs hadden gevestigd. Zijn werken trokken ook buiten Frankrijk (en Tsjecho-Slowakije) de aandacht dankzij grote dirigenten als Paul Sacher, Ernest Ansermet, Henry Wood, Charles Munch en Serge Koussevitzky. Intussen pakten zich, met de opkomst van het Nazisme, donkere wolken boven Europa samen, en met de inname van zijn thuisland in 1938 en de annexatie ervan in 1939 was WO II een feit. Omdat hij een patriottische cantate 'Polní mše' voor bariton, mannenkoor en orkest voor het muziekkorps van het Tsjecho-Slowaakse leger in Frankrijk had geschreven kwam hij op de zwarte lijst van de nazi's, en net een dag voordat de Gestapo zijn appartement binnenviel (vier dagen voor de val van Parijs) vluchtte hij met zijn vrouw Charlotte naar het zuiden. Na maandenlange omzwervingen slaagden zij erin via Portugal de Verenigde Staten te bereiken, dankzij de hulp van Sacher die hun overtocht regelde en betaalde. Martinů was een buitengewoon productief componist en schreef in

totaal zo'n 400 werken, waaronder symfonieën (zes, alle geschreven in de VS), concerten voor solo-instrumenten en andere orkestwerken, opera's, koorwerken en balletten, alsmede kamermuziek, waaronder zeven strijkwartetten, geschreven tussen 1920 en 1947. Het schitterende vijfde kwartet in g klein stamt uit 1938, een jaar met grote spanningen, zowel van politieke als persoonlijke aard. Het was oorspronkelijk opgedragen aan Vítězslava Kaprálová, een zeer begaafde jonge componist uit Praag die, dankzij een kleine studiebeurs, naar Parijs was getogen om bij Munch orkestdirectie en bij Martinů compositie te studeren. Hij werd dolverliefd op haar – hij noemde haar Vítězslava Pisnické (My Little Song) – maar aan het eind van de zomer liep de beurs af, en keerde ze terug naar Praag – waar ze tragischerwijs op 16 juni 1940 aan tuberculose zou overlijden. Uiteindelijk werd het werk opgedragen aan het prestigieuze Belgische Pro Arte Quartet, maar kon het vanwege de oorlog niet worden uitgevoerd. Jarenlang leek het erop dat het werk verloren was gegaan, maar in 1955 dook het op en kon de première in 1958 in Praag plaatsvinden. In feite had Martinů het manuscript dat vol zat met tekeningetjes en persoonlijke gedachten, geïnspireerd op de intieme relatie met Kaprálová, bij zich gehouden. Het eerste deel, *Allegro ma non troppo*, opent met ruwe dissonante akkoorden die soepel overgaan in een brede lyrische en typisch Tsjechische melodie in ABA vorm. Na een afwisselende

doorwerking wordt het deel door altviool en cello, begeleid door de eerste viool, langzaam afgesloten. In het tweede deel, *Adagio*, laat de eerste viool een droevige melodie horen, afkomstig uit een lied van Kaprálová, begeleid door een *pizzicato* spelende altviool en een *con sordino* spelende tweede viool en cello. Het zeer levendige derde deel, *Allegro vivo* – door de biograaf van Martinů, Milos Safranek, omschreven als grotesk – is een hartstochtelijk, brutaal en geestig scherzo, met een quasi trio-sectie die eindigt met getokkelde noten door de violen, waarna de opening weer terugkeert. De finale, *Lento - Allegro - Moderato*, opent met een hartstochtelijke klaagzang door de violen en de cello, als een moeder die huilt boven haar dode kind, en wordt beschouwd als het hart van het werk. *Unisono* volgt dan de opening van het *Allegro*, hartstochtelijk, robuust, om te eindigen in een coda met krachtige akkoorden.

Van André Rieu tot Beethoviaan

Rond 1880 waren de Slavische dansen van **Antonin Dvořák** een hit. Hiervan profiterend ging de componist ook ander, meer serieus werk een Slavische toets geven, zoals zijn 'Slavisch' kwartet in Es. Men smulde ervan. Maar die populariteit had ook een keerzijde: zou hij nu niet de André Rieu van zijn tijd worden? Om dat gevaar tegen te gaan greep hij met beide handen de bestelling aan die het beroemde

Wener Hellmesberger-kwartet in 1881 bij hem plaatste. Geplande uitvoeringsdatum: 15 december. Het was al herfst dus Dvořák moest snel aan de slag. Binnen een maand was het werk af. En in plaats van weer een Slavisch stuk te schrijven maakte hij een kwartet dat uitstraalde dat de componist de kwartettraditie, in het bijzonder Beethoven, volledig had geïntegreerd. Zo werd zijn profiel als serieus toondichter weer wat aangezet. Zeker voor het toenmalige Wenen, de hoofdstad van de muziek, was dat van belang. Een recensent schreef over de eerste uitvoering: 'Dvořák heeft zijn geboorteland verlaten en spreidt zijn vleugels uit voor een stoutmoedige vlucht naar de klassieke zon van Beethovens ideële schoonheid'. Beethovenachtig is het eerste deel, *Allegro*, met het ingenieuze stemmenweefsel, de klassieke sonatevorm, het spel met de thematiek (eerst is er alleen een toespeling op het eerste thema, daarna, als het thema echt zou moeten komen wordt er tegelijkertijd al weer overgegaan naar een volgende passage). Opvallend is voorts dat er in de majeurcontext steeds een mineursfeer wordt opgeroepen. Het tweede deel, *Poco adagio e molto cantabile*, staat in een 12/8-maat, wat de mogelijkheid biedt om de maat zowel driedelig als vierdelig op te vatten, een soort polyritmiek die subtiel wordt uitgebuit. Het deel begint met een romantische, melodie-gedreven dialoog tussen de twee violen, daarna volgt een melancholiek middengedeelte, ingeleid door de altviool, waarna de

eerste sectie, zich verder evoluerend, wordt herhaald. Met een toespeling op het middenstuk, eindigt het deel dromerig. Het *Scherzo* spat van Beethoviaanse energie; in de stijl van de meester ontleent Dvořák het eerste thema aan toonmateriaal uit het eerste deel. Het trio staat in tweekwartsmaat en combineert een gepunteerd motiefje met triolen waarmee een slim spelletje wordt gespeeld. Het laatste deel, *Finale, vivace*, is weliswaar een klassieke rondo-sonatevorm, maar hier durft Dvořák toch weer iets Tsjechisch te laten zien: het hoofdthema is gebaseerd op een inheemse skočna, een vrolijke dans. Met dit deel toont hij dat 'Slavisch' niet alleen maar popie is, maar ingepast kan worden in de hoogste klassieke vorm en dat hij de componist bij uitstek is om zoiets te volvoeren.

Hans Zaagsma en Gillis Dorleijn

PRAKTISCHE INFORMATIE GMV

Vrienden van de Groningsche Muziekvereniging

De stichting GMV is een zelfstandige concertorganisatie. Alle werkzaamheden worden uitgevoerd door vrijwilligers. Daarnaast heeft de GMV al jaren een enthousiaste vriendenclub, bestaande uit trouwe bezoekers en andere muzikliefhebbers uit het Noorden. Vrienden genieten voorrechten zoals toezending vooraf van de programmatoelichtingen per email, en korting op het jaarlijkse Vriendenconcert. Vanaf € 50,- per jaar bent u Vriend van de GMV.

Meer informatie

groningsemuziekvereniging.nl

kamermuziek.groningen@gmail.com

**De GMV en haar steunfonds het
Wenckebachfonds vallen onder
de Culturele ANBI regeling.**

OVERIGE CONCERTEN UIT HET GMV ABONNEMENT

**ALTSTAEDT, LONQUICH
& KELEMEN**
PIANOTRIOS VAN BRAHMS

VRIJDAG 22 DECEMBER, 20.15 UUR
SPOT/DE OOSTERPOORT, KLEINE ZAAL

UITVERKOCHT

LUCAS & ARTHUR JUSSEN
QUATRE-MAINS DOOR
NEDERLANDS TOPDUO

ZATERDAG 10 FEBRUARI, 20.15 UUR
SPOT/DE OOSTERPOORT, GROTE ZAAL

**TABEA ZIMMERMANN
& JAVIER PERIANES**
BRAHMS, SCHUMANN, BRITTEN

ZONDAG 24 MAART, 20.15 UUR
SPOT/DE OOSTERPOORT, KLEINE ZAAL

ROELAND HENDRIKX ENSEMBLE
GLOW! (BONUSCONCERT)

WOENSDAG 6 DECEMBER, 20.15 UUR
SPOT/DE OOSTERPOORT, KLEINE ZAAL